

Вольга Корсак

АСАБЛІВАСЦІ МІФАРЫТУАЛЬНЫХ ПАВОДЗІНАЎ У СТУДЭНЦКІМ АСЯРОДКУ

Гарадскі фальклор поўніцца разнастайнымі формамі. Жыццё ў мегаполісах абумоўлівае страту некаторых нагод для абярэгаў, напрыклад, звязаных з раслінаводствам і жывёлагадоўляй. З'яўляюцца новыя, чыста гарадскія спосабы выканання аберагальных дзеянняў. Напрыклад, на дысплэй мабільнага тэлефона змяшчаецца выява магічнай фігуры, якая нібыта «ахоўвае» ўладальніка ад розных няшчасцяў. На лічбавыя фотаздымкі, змешчаныя ў інтэрнэце, «прымацоўваюцца» знакі, выявы, каб адварнуць сурокі тых, хто гэтыя фотаздымкі праглядае і г.д.

З'яўляюцца своеасаблівыя абярэгі, якія «дапамагаюць» гараджаніну адчуваць сябе больш упэўнена ў крытычныя моманты. Сярод моладзі вельмі папулярны разнастайныя тканяны навязкі, якія вырабляюцца самастойна або набываюцца дзеля засцерагання ад розных шкодных уплываў. Навязкіносяць на шыі, руках, прымацоўваюць да адзення, сумак, заплечнікаў.

Але нідзе, бадай, так не распаўсюджаны абярэгі, як у студэнцкім асяродку. Навучэнцы выконваюць разнастайныя дзеянні, якія дапамагаюць ім адаптавацца ў навучальным працэсе. Сітуацыя экзаменацыйнай сесіі, якая стварае значную напружанасць і стан няпэўнасці ў студэнтаў, садзейнічае актывізацыі магічнага мыслення і распрацоўкі рытуалаў. Калі сувязь «выканаў пэўныя дзеянні – атрымаў станоўчую адзнаку» фіксуецца ў свядомасці, то рытуалы паўтараюцца кожны раз, каб зняць псіхалагічнае напружанне і адчуваць сябе больш упэўнена перад выпрабаваннем. Так аберагальныя дзеянні становяцца рэгулярнымі рытуаламі.

Усе фальклорныя тэксты, што прыводзяцца ніжэй, з'яўляюцца ўласнымі запісамі аўтара. Было апытана больш за 100 студэнтаў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, а таксама знаёмыя аўтара, якія скончылі іншыя ВНУ г. Мінска.

Студэнцкія абярэгі выяўляюць дакладную паэтапную распрацаванасць па меры набліжэння кульмінацыйнага моманту ўсяго навучання – экзамену. **Час** іх здзяйснення: перад навучаннем, перад сесіяй, ноч перад іспытам, падчас сесіі на поўню, зранку, за гадзіну да іспыта, падчас дарогі на іспыт, у будынку, дзе будзе праходзіць здача, перад аўдыторыяй, на ўваходзе ў аўдыторыю, перад выцягваннем білетаў. **Месцы** выканання аберагальных дзеянняў: пакой, кухня, вокны, балконы, форткі, калідоры, прыбіральні, дарога на іспыт, каля дзвярэй аўдыторыі, дзе будзе іспыт, сама аўдыторыя, месца, дзе ляжаць білеты, а таксама культавыя ўстановы (царква, касцёл).

Аб'ект абярэга – сам студэнт і заліковая кніжка: «*Перад аўдыторыяй на паперы малюецца падкова дугою ўніз. Неабходна, каб першы чалавек, які заходзіць здаваць, пастаяў на гэтым аркушык*», «*Класці ў залікоўку зерне*».

Агрэсіўны агент у студэнцкіх абярэгах не яўны, збольшага не мае канкрэтнага вобразу. Ім амаль заўсёды з'яўляецца сама небяспечная і

малапрадкавальная сітуацыя: г. зн. час заліку, іспыту, сесіі, усяго навучання і адпаведныя месцы. Напрыклад: *«Калі студэнт выйшаў на іспыт, то мама, ці сястра, ці іншыя члены сям'і пераварочваюць венікі», «Заходзіць у аўдыторыю, дзе здаецца іспыт, з левай нагі, цягнуць білет левай рукой».*

Бывае, што небяспечным уяўляецца выпадковы чалавек, сустрэчны, аднагрупнік, сваяк, як у выпадку, калі ён зазірае ў залікоўку, размаўляе са студэнтам ці навучэнцам, г. зн. можа яго «сурочыць»: *«Як ідзеш на іспыт, забараняецца размаўляць. Калі хтосьці спыніў, звярнуўся, то на іспыце будзе туга».* Вельмі небяспечнай перад іспытам лічыцца сустрэча са зграяй варон – птушак, якія лічацца прыналежнымі тагасвету: *«Калі ляціць зграя варон, як ідзеш на іспыт, трэба сесці і прытрымаць кішэні, ці засунуць туды рукі, каб двойку не атрымаць».* Цікава, што ніводны інфармант не назваў у якасці агрэсара выкладчыка.

Суб'ектам аберагальнага дзеяння найчасцей выступае сам навучэнец або некалькі чалавек (напрыклад, пры выкліканні нячыстай сілы), зрэдку – цэлая група (як пры вырабленні пояса), курс (пры спальванні ці выкіданні канспектаў). Часта аберагальныя дзеянні выконваюць блізкія сваякі студэнтаў, у пераважнай большасці жанчыны: маці, бабуля, якія ставяць за яго свечкі і якія падчас іспыту пераварочваюць крэслы, жанчыны, якія моляцца за студэнта. Суб'ектамі з сакральным статусам, да якіх звяртаюцца па дапамогу, з'яўляюцца Бог, святыя, анёлы, а таксама звязаныя з іншасветам – чорт, халява. Напрыклад: *«Каб паспяхова здаць, трэба маліцца, прасіць за сябе перад іконай св. Мікалая»; «На іспыце, кантрольнай патрымацца за сучок на парце і сказаць: «Чорт, чорт, памагі! Чорт, чорт, адвараці!».*

Сярод студэнцкіх ёсць такія абярэгі, якія вельмі нагадваюць традыцыйныя. У абярэгах акцэнт надаецца **сродку**, які выкарыстоўваўся і ў іншых небяспечных сітуацыях. Так, часта ў тэкстах называлася хрысціянская атрыбутыка – крыж, свечкі: *«Перад тым, як цягнуць білет, перакрыжваецца вачыма усе білеты»; «Свечкі ў царкву ставіць. Трэба рабіць і да, і пасля іспыта».* На адзенне студэнта прымацоўваецца шпілька, каб адпалохаць небяспеку. Тую самую семантыку маюць ножкі перакулёных крэслаў, якія нібыта ствараюць «рогі». Пры змяшчэнні залікоўкі ў лядоўню быў выкарыстаны холад – прызнак тагасвету.

Некаторыя сродкі абярэгаў падкладаюцца ў залікоўку, напрыклад, зерне, малыя грошы. Рытуал змяшчэння 5 капеек у шкарпэтку пад пятку левай нагі знік з-за адсутнасці манет сярод сучасных грошай.

У студэнцкіх абярэгах ужываюцца як матэрыяльныя, так і сімвалічныя сродкі – у выглядзе магічных лічбаў. Называліся трохразовыя дзеянні, падкладанні ў заліковую кніжку 10 і 20 рублёў, 10 даляраў, дзеянні выконваюцца ў 12 ночы, называліся *першы*, хто сустрэнецца, *першы*, хто увойдзе ў аўдыторыю.

Магічна-рытуальныя аберагальныя дзеянні ўражваюць сваёй распрацаванасцю. Адны з іх выконваюцца з прыцягненнем сакральных сіл і сродкаў, другія – звязаны з пазабаковым светам.

Значная група абярэгаў скіравана на ачышчэнне ў шырокім сэнсе слова. Так, навучэнцы іспытам «прыцягваюць» чыстыя, светлыя сілы, ачышчаюць сябе і прастору, прыбіраюць, не пакідаюць бруднага посуду, ставяць посуд на месца, засцілаюць ложка, мыюцца і апранаюць новыя рэчы. Характэрнымі дзеяннямі з'яўляюцца маленне, жагнанне. Забараняецца заклікаць нячыстую сілу, дазваляецца звяртацца толькі да вышэйшых хрысціянскіх сіл – хрысціянскага Бога. Малітвы, замовы часта маюць акрэслены змест, але могуць прамаўляцца і ў адвольнай форме. Змест тэксту – пажаданне паспяховай здачы: *«Наліваць у празрыстыя шклянкі ваду да самых краёў. Калі наліваеш, казаць: «Госпадзі, дапамажы здаць!»*, *«Акуратна несці шклянкі да вакна, праліваць ваду нельга, бо дрэнна здасі. Чым больш нальеш шклянак, тым лепш»*; *«На гарбату, на ваду загаворваць жаданні адносна іспыту»*.

Рухі ў такіх абярэгах часта здзяйснююцца з правай нагі, правай рукі, што тлумачыцца жаданнем, каб усё было «правільна»: *«Перад іспытам ўсю вопратку, абутак апранаць, абуваць з правай рукі, нагі»*. Сыход на здачу ўпотаікі, не развітаўшыся, забарона спяваць, слухаць музыку паказваюць на імкненне не забрудзіць гукам сакралізаваную прастору. Каб захаваць сваю прастору чыстай ад старонніх людзей, таксама непажадана аддаваць свае рэчы аднагрупнікам, нешта запытвацца ў тых, хто здаў іспыт, залік.

Заліковая кніжка мае недатыкальны статус: яе перавязваюць, хаваюць у пакеты, не адкрываюць падчас сесіі. Групавое выкіданне тэхнічных прылад, слоікаў, спальванне канспектаў вельмі нагадваюць ачышчальныя рытуалы на Каляды, Чысты чацвер, Купалле і інш.: *«Студэнты калектыўна зносяць усе свае канспекты і паляць на вогнішчы, якое разводзяць у двары інтэрната, на пустыры, у лесе»*.

Вялікая група сабраных абярэгаў накіравана на ўступленне ў хаўрус з нячыстай сілай. Фіксаваліся звароты да яе дзеля спрыяння на экзамене: *«У дванаццаць ночы тры разы крычаць на балконе: «Халява, прыйдзі!»*. *Хутка зачыніць залікоўку, перавязаць яе вяровачкай чырвонага колеру, пакласці ў льядоўню. Толькі выкладчык мае права развязаць вяровачкі»*.

Часта ў абярэгах з прыцягненнем нячыстай сілы акцэнтуюцца левыя і ніжнія часткі цела і прасторы: *«Перад тым як увайсці ў адыторыю, дзе праводзіцца іспыт, нельга, каб залікоўка падала. А калі ўжо ўпала, трэба хутка на яе сесці, тры разы папляваць налева, левай рукой аб сябе абцёрці, толькі тады ісці здаваць»*. Тлумачэнне даецца ў наступным павер'і: *«Раняць залікоўку нельга, бо выцягнеш дрэнны білет, будзе дрэнная адзнака»*. Даваліся парады «стаць нячыстым» самому студэнту: не мыцца, не галіцца, не рэзаць пазногцяў, не прыбіраць, наўмысна забруджваць пальцы ў чарніліцы, ствараць хаос, рабіць бясчынствы, наладжваць шабасы, г. зн. прыпадабняцца нячыстай сіле. Забараняецца апранаць новыя рэчы, адзенне трэба апранаць навыварат, здзяйснююцца акты пераварочвання розных прадметаў.

Робяцца і розныя непрыстойныя дзеянні, напрыклад, складванне фіг, прычым іх хаваюць за спіной, у кішэні, апускаюць долу: *«Калі ў чалавека*

*адказнае мерапрыемства, маці ў кішэні мусіць трымаць фігу». Цікавай падаецца парада: «*Перад іспытам не абыходзіць лужы, а пераскокваць*». Тут лужа з'яўляецца аналагам лютэрка, праз якое можна патрапіць у іншасвет. Пераскокнуць – г. зн. толькі крыху, без вялікай небяспекі спрычыніцца да «нячыстых» сіл.*

Бывае, што сакральнае і іншасветнае ў студэнцкіх абярэгах спалучаецца, напрыклад, пры выбары білета стаяць на левай назе, а білет цягнуць правай рукой і г.д.: «*Заходзіць у аўдыторыю з левай нагі. Калі адчыняеш дзверы, сказаць: «Ангел мой, ідзі са мной, ты ўперадзі, а я за табой!*». Такія абярэгі сярод традыцыйных выкарыстоўваліся ў час найвялікшай небяспекі.

У сучасным студэнцкім фальклору сустракаюцца прыклады магіі, варажбы, прыкмет і павер'яў. Прыклад магіі: «*Перад тым як выцягнуць білет стаць на правую нагу, а цягнуць левай рукой. Пра сябе сказаць: «Цягні, мая рука, што ведае мая галава*». Варажэнні на будучую ацэнку і нумар білета выконваюцца на любым этапе. Напрыклад: «*Для таго, каб даведацца будучую адзнаку, скласці лічбы на нумары машыны, якая першай патрапіцца зранку на вочы*»; «*Пасыпаны цукрам хлеб намачыць вадой. Пакласці ў талерку, талерку паставіць пад ложак. Зранку перад іспытам па адбітках цукру глядзець нумар білета*». Прыклады прыкмет: «*Якое пытанне не паспеў вывучыць, тое і выцягнеш*»; «*Калі вучыў ноччу і заснуў на пэўным білеце, тое і патрапіцца*» і павер'яў: «*На ўсе экзамены хадзіць у адным і тым самым адзенні, не мяняць адзення*»; «*Прайсці тым самым маршрутам, наступіць на тыя самыя месцы, на якія наступаў у той дзень, калі атрымліваў высокую ацэнку*».

Першыя вынікі вывучэння студэнцкага фальклору паказваюць, што ў ім знаходзіць выражэнне сістэма старажытных уяўленняў і вераванняў, якая ўвасабляецца ў падобных да традыцыйных рытуальных дзеяннях. Большая частка магічных рытуалаў выконваецца студэнтамі ў жартаўлівай форме.